

EU:n itälaajenemisen vaikutukset viljamarkkinoilla

Ari Peltoniemi
MTT, Taloustutkimus (MTTL), PL 3, 00411 Helsinki
ari.peltoniemi@mtt.fi

Tiivistelmä: Jäsenyysneuvottelut Euroopan unioniin liittymisestä ovat käynnissä kymmenen Keski- ja Itä-Euroopan (KIE) valtion kanssa. EU:n laajentuminen KIE-maihin on aiheuttanut muutospaineita unionin yhteiseen maatalouspolitiikkaan sekä elintarvike- ja maataloustuotteiden sisämarkkinoille. Maatalous on yksi jäsenyysneuvotteluiden vaikeimmista asiakohdista, sillä maatalouslainsäädännön laajuudella ja yhteiseen maatalouspolitiikkaan liittyvillä maataloustuilla on mittava taloudellinen arvo. Lisäksi maatalouden suhteellinen merkitys hakijamaiden kansantalouksille on moninkertainen nykyisiin jäsenmaihiin nähden, mutta maatalouden tuottavuus on selvästi unionin tasoa alhaisempia.

KIE-maiden viljasektori poikkeaa EU:n vastaavasta monessa suhteessa. KIE-maiden maataloustuotannolle on tyypillistä maatalojen duaalisuus eli maatilat ovat jakautuneet pieniin yksityisiin ja suuriin entisistä valtiontiloista muodostuneisiin yhtiömuotoisiin tiloihin. Yksityisistä maataloista suuri osa on osa-aikaviljelijöiden hallinnoimia. Keskikokoisia, nykyisille EU-maille tyypillisiä perhevilmelmia on vielä niukasti, mutta ne ovat lisääntymässä. Maatalojen rakenneuudistus on kuitenkin vielä kesken, sillä epäselvyydet maanomistusoikeuksissa ja maan hankkimista koskevat rajoitukset ovat viivästyttäneet uudistuksen toteuttamista. KIE-maiden viljantuotannolle on ominaista melko suuret vuotuiset vaihtelut, sillä mm. sääolosuhteiden vaikutus satotasoihin on merkittävä. Vuosina 1996-2000 keskimääräinen viljan satotaso (t/ha) oli alimmillaan 2,7 ja korkeimmillaan 3,4. Unionin alueella satotason vaihteluväli oli vastaavana ajankohtana 5,4 t/ha-5,6 t/ha. Vielä toistaiseksi KIE-maiden viljely on varsin luonnonmukaista, mutta lannoitteiden ja kasvinsuojeluaineiden käytön voidaan olettaa yleistyvän tulevaisuudessa, jolloin satotasot nousevat. Viljantuotannon arvioidaan kasvavan vuosien 1996-2000 keskimääräisestä tuotantotasosta neljänneksellä vuoteen 2007 mennessä. Uusien jäsenmaiden viljantuotanto tulee siten aiheuttamaan paineita EU:n jo nykyisellään ylituotannon vaivaamaan viljasektoriin.

Vuonna 1999 KIE-maat olivat Baltian maita, Puolaa ja Sloveniaa lukuun ottamatta viljan suhteen omavaraisia. Komission mukaan kuitenkin vuoteen 2007 mennessä vain Viron ja Slovenian arvioidaan olevan viljan nettotuojia ja Puolan omavaraisuusasteen odotetaan nousevan selvästi yli 100 %:n. KIE-maiden viljan tuotantopotentiaali on merkittävä ja sen realisoitumiseen vaikuttaa varsinkin päätökset suorien tukien (direct payments) maksusta uusille hakijamaille. Unionin yhteisen maatalouspolitiikan mukaisen peltokasvien hehtaaritukipalkkion täysimääräinen soveltaminen uusiin jäsenmaihiin ei ole todennäköistä jäsenyyden alkuvaiheessa. Tietyn siirtymäajan jälkeen suorien tukien maksua uusille jäsenmaille ei kuitenkaan liene mahdollista evätä, mikäli nykyisen linjan mukainen maatalouspolitiikka jatkuu unionin sisällä myös tulevaisuudessa. MTT Taloustutkimuksessa on tehty laskennallinen arvio KIE-maiden jäsenyydestä EU:lle koituvista maatalouden budjettikustannuksista viljan ja öljykasvien osalta (ilman interventiokustannuksia ja vientitukia) olettaen, että suorat tuet maksetaan uusille jäsenmaille samansuuruisina kuin nykyisille jäsenmaille. Laskelmissa tarvittavat viitemäärät on johdettu vuosien 1995-1999 tuotantoluvuista. Suurin osa KIE-maiden suorien tukien sektorikohtaisesta jakaumasta kohdistuu viljaan ja öljykasveihin. Niiden osuus, 5026 milj. euroa, olisi noin 70 % tukien kokonaiskustannuksista vuonna 2005. Lähes puolet peltokasvien suorasta tuesta suuntautuisi Puolaan ja Unkariin.

KIE-maiden ja EU:n WTO-sitoumusten integroiminen ennakoi vaikeuksia erityisesti vientitukien suhteen, sillä WTO-sopimuksen vientitukikiintiöt supistuvat EU:n osalta. Arvion mukaan EU:n mahdollisuus soveltaa vientitukea viljan vientiin vähenisi itälaajenemisen myötä 10 % nykyisestä tasosta. Lisäksi KIE-maiden vientitukisitoumukset on tehty maakohtaisesti erikseen määritellyille tuoteryhmille, joten niiden vertailu ja yhdenmukaistaminen eri maiden välillä on vaikeaa.

Avainsanat: EU:n itälaajeneminen, viljamarkkinat, suorat tuet, WTO

